

Indledning

Europa er i færd med at begå selvmord. Eller i det mindste har dets ledere besluttet at begå selvmord. Hvorvidt det europæiske folk har valgt at gå med i dette, er naturligvis en anden sag. Når jeg siger, at Europa er i gang med at slå sig selv ihjel, mener jeg ikke, at Europakommissionens reguleringer er blevet for undertrykkende, eller at Den Europæiske Menneskerettighedskonvention ikke har gjort nok for at tilfredsstille en eller anden særskilt befolkningsgruppes krav. Jeg mener, at den civilisation, vi kender som Europa, er i færd med at begå selvmord, og at hverken Storbritannien eller noget andet vesteuropæisk land kan undgå den skæbne, fordi vi alle synes at lide af de samme symptomer og sygdomme. Resultatet er, at i slutningen af de fleste nulevende menneskers livsforløb vil Europa ikke være Europa, og befolkningerne i Europa vil have mistet det eneste sted i verden, de har kunnet kalde hjem.

Det bør nok pointeres, at proklamationen af Europas bortgang har været et tilbagevendende fænomen i hele vor historie, og at Europa ikke ville være Europa uden den regelmæssige forudsigelse af vor egen dødelighed. Men nogle af disse forudsigelser har qua deres tidspunkt været mere overbevisende end andre. I *Verden af i går*, der blev udgivet første gang i 1942, skrev Stefan Zweig om sit kontinent i årene op til Anden Verdenskrig: ”Jeg følte, at Europa i sindsforvirring havde afsagt sin egen dødsdom – vort hellige hjem Europa, både den vestlige civilisations vugge og dens Parthenon.”

En af de få ting, som selv da gav Zweig noget som helst håb,

var, at i Sydamerika, hvortil han sluttelig var flygtet, så han en udløber af sin egen kultur. I Argentina og Brasilien oplevede han, hvorledes en kultur kan emigrere fra ét land til et andet, således at selv om det træ, der gav kulturen liv, er dødt, kan det stadig give ”nye blomster og ny frugt”. Selv om Europa på det tidspunkt havde ødelagt sig selv fuldstændig, så fandt Zweig trøst i, at ”Hvad generationer havde skabt før os, var aldrig gået helt tabt.”¹

I vidt omfang som følge af den katastrofe, som Zweig beskrev, er Europas træ i dag definitivt tabt. Dagens Europa har ikke megen lyst til at genskabe sig selv, til at kæmpe for sig selv eller blot til at tage parti for sig selv i en diskussion. De, der har magten, synes overbeviste om, at det ikke vil betyde noget, hvis Europas folk og kultur går tabt for verden. Nogle synes allerede at have besluttet (som Bertolt Brecht skrev i sit digt fra 1953, *Die Lösung*) at opløse folket og vælge et andet, fordi – som den daværende svenske statsminister Fredrik Reinfeldt udtrykte det – der fra lande som hans kun kommer ”barbari”, hvorimod der udefra kun kommer det gode.

Der er ikke en enkelt årsag til den nuværende syge. Den kultur, der er blevet skabt på grundlag af jødisk-kristen kultur, oldtidens grækere og romere og oplysningens opdagelser er ikke blevet overgået af nogen anden. Men vi er nået til sidste akt på grund af to simultant sammenkædede fænomener, som det nu næsten er umuligt at rejse sig fra.

Det første er massestrømmen af mennesker til Europa. I alle de vesteuropæiske lande blev denne proces indledt efter Anden Verdenskrig som følge af mangel på arbejdskraft. Europa blev hurtigt fanget i denne migration og var ikke i stand til at standse strømmen, selv om det måtte have ønsket det. Resultatet er, at det, der har været Europa – de europæiske folks hjem – er ved at blive et hjem for hele verden. De steder, som har været europæiske, er lidt efter lidt ved at blive andre steder. Således ligner de steder, der er domineret af paki-

stanere, i alle henseender - bortset fra placeringen - Pakistan, hvor de nyankomne og deres børn spiser mad fra deres oprindelsessted, taler sproget fra deres oprindelsessted og dyrker religionen fra deres oprindelsessted. Gader i Nordeuropas kolde og regnfulde byer er blevet fyldt med mennesker, der er klædt på til Pakistans forbjerge eller til Arabiens sandstorme. ”Imperiet slår igen”, har nogle iagttagere bemærket med et slet skjult grin. Men hvor de europæiske imperier blev afviklet, så er det tydeligt, at hensigten med disse nye kolonier er, at de skal være blivende.

Hele tiden har europæere forsøgt at finde måder til at foregive, at dette kunne fungere. Ved for eksempel at påstå, at sådan immigration er normal. Eller at hvis integrationen ikke lykkes med den første generation, så vil den gøre det med børnene af denne, eller med børnebørnene eller en helt anden generation, som vil komme. Eller at det ikke betyder noget, om mennesker integrerer sig eller ej. Hele tiden har man fejlet den større sandsynlighed for, at det simpelthen ikke vil fungere, til side. Men netop den konklusion er blevet fremmet af de seneste års migrationskrise.

Det bringer os til det andet af disse sammenkædede fænomener. For selv massetilstrømningen af millioner af mennesker til Europa ville ikke indvarsle kontinentets endeligt, hvis det ikke var, fordi (tilfældigt eller ej), at Europa på samme tid har mistet tilliden til sine anskuelser, sine traditioner og sin legitimitet. Utallige faktorer har bidraget til denne udvikling, og en af dem er den måde, hvorpå vesteuropæere har mistet, hvad den spanske filosof Miguel de Unamuno så rammende har kaldt den ”tragiske livsfølelse”. De har glemt, hvad Zweig og hans generation så smerteligt måtte lære: At alt, hvad man elsker, selv historiens største og mest udviklede civilisationer, kan sættes over styr af mennesker, som ikke er dem værdige. Ud over helt enkelt at ignorere den tragiske livsfølelse, så er en af de andre få veje til at undgå denne at fortrænge den gennem

en tro på det menneskelige fremskridt. Denne adfærd er for tiden det foretrukne valg.

Hele tiden bevæger vi os let hen over – og kommer undertiden i – en dyb tvivl om det, vi har skabt. Mere end noget andet kontinent eller nogen anden kultur i verden af i dag er Europa dybt tynget af skyld over sin fortid. For i Europa er der tillige et problem med en eksistentiel træthed og en følelse af, at for Europa er historien muligvis løbet ud, og at der skal gives plads til, at en ny historie kan begynde. Masseimmigration – udskiftningen af store dele af de europæiske befolkninger med andre mennesker – er én måde, man forestiller sig denne nye historie på: I den eksistentielle træthed synes vi at tænke, at en forandring vil være lige så godt som et hvil. En sådan eksistentiel, civilisatorisk træthed er ikke et enestående fænomen i det moderne Europa, men det, at et samfund føler, at det har mistet sin kraft netop i det øjeblik, et nyt samfund er begyndt at rykke ind, kan ikke undgå at føre til omfattende og skelsættende forandringer.

Havde det været muligt at diskutere disse emner, kunne man måske være kommet til en eller anden løsning. Men allerede i 2015, på migrationskrisens højdepunkt, var tale og tanker hæmmede. På krisens toppunkt i september 2015 spurgte Tysklands kansler Angela Merkel Facebooks administrerende direktør Mark Zuckerberg, hvad der kunne gøres for at forhindre europæiske borgere i at skrive kritik af hendes migrationspolitik på Facebook. ”Arbejder De på det?” spurgte hun ham. Han forsikrede hende om, at det gjorde han.² I realiteten burde kritikken, refleksionerne og diskussionen have været grænseløs. I tilbageblik er det påfaldende, hvorledes vi lagde begrænsninger for vor diskussion samtidig med, at vi åbnede døren til vort hjem for verden. For tusind år siden var folk i Genova og Firenze ikke så blandede, som de er det nu, hvor alle ses som italienere, og hvor tribale forskelle har haft en tendens til med tiden at mindskes snarere end at øges. Den

gængse tænkning synes at være, at på et eller andet tidspunkt i fremtiden vil folkene i Eritrea og Afghanistan være blandet ind i Europa på samme måde, som folk i Genova og Firenze nu er forenet i Italien. Hudfarven hos individer i Eritrea og Afghanistan kan være anderledes, deres etniske oprindelse kan ligge længere væk, men Europa vil stadig være Europa, og dets befolkning vil fortsætte med at blandes i Voltaires, Paulus', Dantes, Goethes og Bachs ånd.

Som ved så mange udbredte vildfarelser er der også noget rigtigt i denne. Europa har altid været foranderlig og – som handelsbyer som Venezia viser det – omfattet en storslået og usædvanlig modtagelighed over for fremmede ideer og indflydelse. Fra oldtidens grækere og romere og fremefter har Europas befolkninger sendt skibe ud for at udforske verden og komme tilbage og berette om, hvad de fandt. Sjældent, om nogensinde, har resten af verden gengældt deres nysgerrighed på samme vis, men ikke desto mindre sejlede skibene ud og vendte tilbage med beretninger og opdagelser, som indgik i prægningen af Europa. Modtageligheden var enorm, men den var ikke grænseløs.

Spørgsmålet om, hvor kulturens grænser ligger, er blevet endeløst diskuteret af antropologer og kan ikke besvares entydigt. Men der er grænser. Europa har for eksempel aldrig været et islamisk kontinent. Men bevidstheden om, at vor kultur konstant ændrer sig i små skridt, har dybe europæiske rødder. Filosofferne i oldtidens Grækenland forstod mysteriet og udtrykte det fremragende i paradokset om Theseus' skib. Som Plutarch berettede det, konserverede athenenserne det skib, som Theseus havde sejlet, ved at indsætte nyt tømmer, når dele af skibet var forfaldet. Men var det ikke stadig Theseus' skib, selv om det ikke længere bestod af de samme materialer, som da han havde sejlet det?

Vi ved, at grækerne i dag ikke er det samme folk som oldtidens grækere. Vi ved, at englænderne ikke er de samme i dag,

som de var for tusind år siden. Og det er franskmændene heller ikke. Og alligevel er de genkendelige som grækere, englændere og franskmænd, og de er alle europæere. I disse og andre identiteter erkender vi en grad af kulturel kontinuitet - en tradition, som fortsat har bestemte kvaliteter (positive såvel som negative), skikke og adfærd. Vi erkender, at normannernes, frankernes og gallernes store vandringer bragte store forandringer med sig. Og vi ved fra historien, at nogle vandringer har en relativ lille påvirkning på en kultur i det lange løb, mens andre kan forandre den uigenkaldeligt. Problemet opstår ikke med en accept af forandring, men med den viden, at hvis forandringerne kommer for hurtigt og er for store, bliver vi noget andet - inklusive noget, vi måske aldrig havde ønsket at blive.

Vi er samtidig forvirrede over, hvorledes man forestiller sig, at dette skulle fungere. Mens vi generelt er enige i, at det er muligt for et individ at optage en bestemt kultur (forudsat der foreligger den rette grad af entusiasme fra såvel individet som kulturen) uanset dettes hudfarve, så ved vi, at europæere ikke kan blive hvad som helst, vi måtte ønske. Vi kan for eksempel ikke blive indianere eller kinesere. Og alligevel så forventes vi at tro, at hvem som helst i verden kan flytte til Europa og blive europæere. Hvis det at være "europæer" ikke handler om race - hvilket vi håber, at det ikke gør -, så er det endnu mere bydende, at det handler om "værdier". Det er det, der gør spørgsmålet "Hvad er europæiske værdier?" så væsentligt, men der er også en anden debat, over for hvilken vi også er fuldstændig forvirrede.

Er vi for eksempel kristne? I 2000'erne kom den debat i fokus under slagsmålet om ordlyden af den ny EU-forfatning og fraværet af enhver omtale af kontinentets kristne arv. Pave Johannes Paul II og hans efterfølger forsøgte at korrigere denne udeladelse. Johannes Paul skrev i 2003: "Mens jeg fuldt ud respekterer institutionernes sekulære natur, ønsker jeg

endnu en gang at appellere til dem, der udarbejder EU's forfatningstraktat, om, at den kommer til at indeholde en henvisning til det religiøse og især til Europas kristne arv.³ Debatten ikke blot splittede Europa geografisk og politisk, den pegede også på en påfaldende stræben. For i Vesteuropa er religion ikke blot trængt tilbage. Efter at religionen er blevet trængt tilbage, er der opstået et ønske om at vise, at Europa i det 21. århundrede har en selv bærende struktur af rettigheder, love og institutioner, der vil kunne eksistere endog uden den kilde, der formentlig har givet dem liv. Som Kants due spekulerer vi på, om vi ikke vil være i stand til at flyve hurtigere, hvis vi levede "i fri luft" uden at skulle bekymre os om den vind, som holder os oppe. Meget hviler på denne drøms succes. På religionens plads er kommet det stadigt mere oppustede sprog om "menneskerettigheder" (i sig selv et begreb af kristen oprindelse). Vi har efterladt det uløste spørgsmål om, hvorvidt vore erhvervede rettigheder er afhængige af en tro, som kontinentet er ophørt med at have, eller om de eksisterer i deres egen ret. Det er, mildt sagt, et ekstremt stort spørgsmål at lade uløst, mens umådelige nye befolkninger forventes at "integre sig".

Det lige så betydningsfulde spørgsmål om nationalstatens stilling og formål brød frem på samme tid. Fra Den Westfalske Fred i 1648 og til sent i det 20. århundrede var nationalstaten i Europa i almindelighed blevet betragtet som ikke blot den bedste garanti for konstitutionel orden og liberale rettigheder, men også som den ultimative garant for fred. Men også denne vished svækkedes. En centraleuropæiske figur som Tysklands kansler Helmut Kohl hævdede i 1996: "Nationalstaten ... kan ikke løse det 21. århundredes store problemer." Opløsningen af Europas nationalstater og samlingen af dem i én stor integreret politisk union var så vigtig, påstod Kohl, at det i realiteten var "et spørgsmål om krig og fred i det 21. århundrede".⁴ Andre var ikke enige heri, og tyve år senere viste lige over halvdelen af det britiske folk i en folkeafstemning, at de ikke havde

ladet sig overbevise af Kohls argument. Men hvad end ens syn på sagen er, så er det atter et vældigt spørgsmål at lade uløst i en tid med omfattende befolkningsforandringer.

Hjemme er vi usikre på os selv, mens vi har vi gjort en sidste bestræbelse på at udstrække vore værdier til udlandet. Men hvor end vore regeringer og hære har været involveret i noget som helst i "menneskerettighedernes" navn – Irak i 2003, Libyen i 2011 -, synes vi at forværre situationen og ende med at begå fejl. Da den syriske borgerkrig brød ud, begyndte folk at kræve, at de vestlige nationer skulle intervenere for de menneskerettigheder, som uden tvivl krænkes. Men der har ikke været nogen til at beskytte sådanne rettigheder, for hvad enten vi hjemme tror på dem eller ej, så har vi så afgjort mistet troen på vores evne til at fremme dem i udlandet. På et eller andet tidspunkt begyndte det at synes muligt, at det, der er blevet kaldt "den sidste utopi" – det første universelle system, der adskilte menneskets rettigheder fra guders og tyranners afgørelser – er en sidste mislykket europæisk bestræbelse.⁵ Hvis det er tilfældet, så efterlader det europæerne i det 21. århundrede uden en samlende idé, der er i stand til at skabe orden i nutiden eller til at gribe fremtiden an.

På et hvilket som helst tidspunkt ville tabet af alle de underliggende historier om vor fortid eller vore forestillinger om, hvad vi skal gøre med vor nutid eller fremtid, udgøre et alvorligt problem. Men i en tid med betydningsfuld samfundsmæssig forandring og omvæltning viser resultaterne heraf sig at være fatale. Verden kommer ind i Europa netop det øjeblik, hvor Europa har mistet erkendelsen af, hvad kontinentet er. Og mens tilstrømningen af millioner af mennesker fra andre kulturer til en stærk og selvsikker kultur *kunne* have fungeret, kan tilstrømningen af millioner af mennesker til en skyldsplaget, udmattet og døende kultur *ikke*. Men alligevel taler Europas ledere nu om at genoplive bestræbelserne på at inkorporere disse millioner af nyankomne.

Også disse bestræbelser vil mislykkes. For at inkorporere et så stort og så bredt sammensat antal mennesker er det nødvendigt at skabe en definition på inklusion, der er så bred og uanstødelig som mulig. Hvis Europa skal blive et hjem for verden, må kontinentet søge efter en definition på sig selv, som er bred nok til at omslutte verden. Det vil betyde, at vore værdier - i perioden inden denne bestræbelse bryder sammen - må blive så brede, at de bliver meningsløst overfladiske. Så hvor europæisk identitet i fortiden kunne henføres til meget specifikke, for ikke at sige filosofiske og historisk dybe fundamenter (retssikkerhed, etik udledt af kontinentets historie og filosofi), drejer Europas etik og anskuelser - faktisk Europas identitet og ideologi - sig i dag om "respekt" og "tolerance" og (mest selvfornægtende af det hele) "mangfoldighed". Så overfladiske selvdefinitioner kan muligvis bringe os gennem yderligere nogle få år, men de har ikke nogen chance overhovedet for at kunne fremkalde de dybere loyaliteter, som samfund skal være i stand til at skabe, hvis de skal overleve i længere tid.

Dette er blot én årsag til, at vor europæiske kultur, der har eksisteret gennem alle disse århundreder, og som har delt højdepunkter af menneskelig præstation med verden, sandsynligvis ikke vil overleve. De stærke reaktioner på parlamentsvalget i Østrig efteråret 2017 og fremkomsten af *Alternative für Deutschland* gør det klart, at et forsvar af den europæiske kultur stadig støder på modvilje, hvorimod den fortsatte nedbrydning af den europæiske kultur nærmest forekommer uundgåelig. Stefan Zweig havde ret i sin erkendelse af opløsningen og ret i sin erkendelse af den dødsdom, som vuggen og den vestlige civilisations Parthenon havde afsagt over sig selv. Kun timingen var forkert. Det skulle tage adskillige årtier, inden den dom blev eksekveret - af os selv mod os selv. I de mellemliggende år har vi i stedet for fortsat at være et hjem for de europæiske folk besluttet at blive et "utopia" - blot i den oprindelige græske betydning af ordet: at blive et "ikke-sted".

Denne bog vil gøre rede for denne proces.

Arbejdet med at foretage de undersøgelser, der ligger til grund for denne bog, har bragt mig gennem et kontinent, som jeg i årevis har rejst intensivt i, men nu til dele, som jeg ikke tidligere har besøgt. Over flere år har jeg rejst fra Grækenlands sydligste øer og Italiens sydligste forpost til hjertet af det nordlige Sverige og utallige forstæder i Frankrig, Holland, Tyskland og andre steder. Jeg har haft lejlighed til at tale med mange medlemmer af offentligheden såvel som politikere og beslutningstagere på tværs af det politiske spektrum, grænsevagter, folk fra sikkerhedstjenester, NGO-arbejdere og mange andre i frontlinien. På mange måder har den mest lærerige del af mine undersøgelser været at tale med de senest ankomne til Europa – mennesker som bogstaveligt var ankommet dagen forinden. På det sydlige Europas modtagelsesøer og videre over de steder, hvor migranter opholder sig eller slår sig ned på deres vej nordpå, har de alle deres egne historier, og mange har deres egne tragedier. De ser alle Europa som det sted, hvor *de* bedst vil kunne leve deres liv.

De, der var villige til at tale og dele deres historier, er nødvendigvis en selvudvalgt gruppe. Der var tilfælde, hvor jeg slentrede rundt uden for en lejr om aftenen på de tidspunkter, hvor folk dukkede op eller vendte tilbage, og hvor disse mennesker – for at udtrykke det mildt – ikke syntes at komme til vort kontinent i en ånd af åbenhed og taknemmelighed. Men mange andre var usædvanligt venlige og taknemmelige for at få muligheden for at fortælle deres historie. Uanset mine egne synspunkter på den situation, som havde ført dem hertil, og på vort kontinents svar herpå, afsluttedes vor samtale altid med, at jeg sagde det eneste, jeg ærligt kunne sige til dem uden forbehold: ”Held og lykke”.